

O'ZBEKISTONDA ISHLAB CHIQUARISH KUCHLARINI JOYLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Raximova Lolaxon Avazovna

Osiyo xalqaro universiteti

Toshov Mirzabek Hakimovich

Osiyo xalqaro universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada hududlar iqtisodiyotini modernizatsiya va diversifikatsiyalash, rivojlanish darajasi nisbatan past bo'lgan hududlarning sanoat va ishlab chiqarish tarmoqlarini kengaytirish va rivojlantirish chora-tadbirlari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: modernizatsiya, diversifikatsiya, eksport salohiyati, erkin iqtisodiy hududlar, EIZda jahon tajribalari

O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasiga muvofiq hududlar iqtisodiyotini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish ko'lamini kengaytirish, rivojlanish darajasi nisbatan past bo'lgan tuman va shaharlar, sanoat va eksport salohiyatini oshirish yo'li bilan jadal rivojlantirish hisobiga mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi farqlarni kamaytirishga alohida e'tibor qaratilgani bilan davlat va jamiyatni rivojlantirishning mutlaqo yangi bosqichini boshlab bermoqda. Ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirishning ijtimoiy-ekologik omillari XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, fan-texnika inqilobi tufayli yuzaga kelgan ekologik inqirozlar va sanoatning eng yangi sohalarini sof tabiiy muhitga bo'lgan talabi bilan bog'liq. Aholi o'sishi va ishlab chiqarish sur'atlarining haddan tashqari tezlashuvi, ya'ni kontsentratsiya jarayonining kuchayishi oqibatida atrof-muhitga ta'sir kuchaydi. Atmosferaning ifloslanishi, tuproq va yer resurslarining yaroqsiz holga kelishi, yirik shaharlardagi ijtimoiy-ekologik muammolarning haddan tashqari kuchayishiga olib keldi. Natijada ishlab chiqarish kuchlarini «yengillashtirish», ya'ni sanoat, qishloq xo'jaligi, transport va infratuzilma sohalarini mamlakat hududlari bo'yicha bir tekis joylashtirish, atrof-muhitga ta'siri kuchli korxonalar (kimyo, neft-kimyo, metallurgiya va boshqalar) qurilishini cheklash yoki ularni aholi manzilgohlaridan chetga joylashtirish siyosatini yuzaga keltirdi. Mamlakatimiz hududida barpo etilayotgan Muborak, Ustyurt, Surg'ul neft-gaz majmualari ayni shu tamoyillarga asoslanadi. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishda nisbatan orqada qolayotgan Nurota, Kattaqo'rg'on, Qo'shrabot, Qiziriq, Muzrabot, Boyovut, Sardoba tumanlarini kompleks rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish

vazifalari belgilab berildi. Mintaqalar sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohalarida yuqori mehnat unumdorligiga erishish, mavjud tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishda hududlarga erkin iqtisodiy zonalar maqomini belgilash muhim ahamiyat kasb etadi. Erkin iqtisodiy zonalar tashkil etish orqali hududlar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishda Xitoy tajribasi jahon hamjamiyatidan tomonidan keng e'tirof etiladi. Mamlakat sharqida 1333 ta bojsiz zonalar 32 ta zamonaviy texnologik ishlab chiqarish zonalar 52 ta texnopolislar 10 dan ortiq erkin savdo zonalar va ularni birlashtirib turuvchi yirik maxsus iqtisodiy zonalar tuzilgan bo'lib, bu hududlar Xitoyning tashqi dunyo bilan iqtisodiy aloqa qilishdagi o'ziga xos «ochiq eshik»lar vazifasini bajarmoqda. Mamlakatimizda dastlabki erkin industrial-iqtisodiy zona Navoiy viloyatida tashkil etildi. «Navoiy viloyatida erkin industrial-iqtisodiy zona tashkil etish to'g'risida»gi farmonga asosan yangi ishlab chiqarish tarmoqlari va zamonaviy korxonalar bunyod etish hamda xorijiy investorlarga soliq va boj to'lovlari bo'yicha strategik ahamiyatga ega bo'lgan imtiyozlar belgilab berildi. Xorijiy investorlarning hududga qiziqishi yillar o'tgan sari ortib bormoqda va buning natijasida hududda yirik logistika markazlari tashkil etildi hamda qo'shma korxonalar soni ortib borishi kuzatilmoqda. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 13 dekabrda «Angren maxsus industrial zonani barpo etish to'g'risida» gi, 2013 yil 18 martda «Jizzax maxsus industrial zonasini barpo etish to'g'risida»gi, 2016 yil 26 oktyabrda PF-4853-sonli «Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini faollashtirish va kengaytirishga doir qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida» gi hamda 2017 yil 12 yanvarda PF-4931-sonli «Urgut», «G'ijduvon», «Qo'qon» va «Xazorasp» erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etish to'g'risida» gi Farmonlari hududlarda ishlab chiqarishni yangi bosqichga o'tishiga muhim poydevor bo'ldi. Ushbu hududlardagi mahalliy mineral-xomashyo resurslarini chuqur qayta ishlovchi va yuqori qo'shimcha qiymatga ega raqobatdosh mahsulotlar ishlab chiqaruvchi yuqori texnologiyali va mahalliyashtiriladigan zamonaviy korxonalarni tashkil qilish uchun to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni, avvalambor, xorijiy investitsiyalarni faol jalb etish, erkin iqtisodiy zonalarining muayyan sohaga ixtisoslashuvini qo'llab-quvvatlash va ularda sanoat kooperatsiyasini rivojlantirishga zamin yaratadi. Birgina «Angren» erkin iqtisodiy zonasida 2016 yilda 56,7 million AQSH dollari qiymatidagi investitsiyalar o'zlashtirildi, bu 2015 yilga nisbatan 6,1 foizga ko'pdir. Ushbu davr mobaynida 7 yangi zavod qurildi, 929 milliard so'mlikdan ortiq mahsulot ishlab chiqarildi. Mamlakatimizda yangi kichik sanoat zonalarini tashkil etish va faoliyat yuritayotganlarining samaradorligini oshirish, kichik sanoat zonalariga ularning ixtisoslashuvi, hududning resurs salohiyatini inobatga olgan holda ishlab chiqarishning to'liq siklini amalga oshiruvchi tadbirkorlik subyektlarini joylashtirish hududiy tengsizlikni bartaraf etishining muhim omili

bo'lmogda. Mamlakatimizda bozor munosabatlarini yanada takomillashtirish, iqtisodiyotni leberallashtirish bugungi kunning obyektiv zarurati aylandi. Chunki bozor iqtisodiyoti jahon sivilizatsiyasining g'oyat ulkan yutug'i sifatida – iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiy o'sish va aholi farovonligini uzluksiz ta'minlovchi iqtisodiy tizim ekanligini isbotladi. Ayni shu yo'ldan dadil odimlayotgan O'zbekiston 2017-2021 yillarda umumiy qiymati 40 milliard AQSH dollari miqdoridagi 649 ta investitsiya loyihasini nazarda tutuvchi tarmoq dasturlarini ro'yobga chiqarish rejalashtirilmoqda. Natijada keyingi 5 yilda sanoat mahsulotini ishlab chiqarish 1,5 baravar, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 33,6 foizdan 36 foizgacha, qayta ishlash tarmog'i ulushi 80 foizdan 85 foizgacha oshadi¹⁴. Jahon banki, Evropa tiklanish va taraqqiyot banki, Islom va Osiyo taraqqiyot banklari, boshqa xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikdagi investitsiyalar hajmi 8,5 milliard dollarni tashkil etdi. Bugungi kunda yurtimizda, chet el investitsiyalari hisobidan qiymati 23 milliard dollarlik 456ta loyiha amalga oshirilmoqda¹⁵. Meva-sabzavot va go'sht-sut mahsulotlarini qayta ishlash sohasida 147 mln. dollarlik 63 ta loyiha, rangli va qimmatbaho metallarni chuqur qayta ishlash bo'yicha 217 mln. dollarlik 6 ta loyiha, kimyoviy xomashyolarni chuqur qayta ishlash bo'yicha 25 mln. dollarlik 2 ta loyiha, uglevodorod xomashyolarini qayta ishlashni chuqurlashtirish bo'yicha 342 mln. dollarlik 6 ta loyiha, tayyor charm-poyabzal mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish bo'yicha 6 mln. dollarlik 9 ta loyiha, farmatsevtika mahsulotlari ishlab chiqarishni oshirishga yo'naltirilgan 24 mln.dollarlik 7 ta loyiha, qurilish materiallari ishlab chiqarishni yanada kengaytirish bo'yicha 151 mln. dollarlik 29 ta loyiha, tayyor to'qimachilik va tikuv trikotaj mahsulotlari ishlab chiqarishni oshirish bo'yicha 178 mln. dollarlik 15 ta loyiha shular jumlasidan. Mamlakat iqtisodiy rivojlanishida va ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirishda to'qimachilik sohasi muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, birinchidan qishloq aholi punktlari – tumanlarda paxatachilik sohasini salmog'i yuqoriligi, arzon xom-ashyoning mavjudligi; ikkinchidan, asosan qishloq aholi punktlarida ortiqcha ishchi kuchining to'palinib qolganligini hisobga olsak, to'qimachilik sanoatining mehnat sig'imining yuqoriligi ishchi kuchlarini ish bilan ta'minlash imkoniyatini kengaytiradi; uchinchidan, ishlab chiqarishda xom-ashyo transportirokasi nisbatan ancha arzon tushushi mahsulot tannarxini pasaytirishni ta'minlaydi; to'rtinchidan, to'qimachlik sanoatini asosiy ishchi kuchiga o'rta va kichik malaka talablarining qo'yilishi; qishloq aholi punktlarida iqtisodiy-ijtimoiy muammolarning yechimida to'qimachilik sanoatining salmog'i yuqori ekanligi va hakazolari bilan izohlanadi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, O'zbekistonda ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirishning o'ziga xos xususiyatlari shundaki, mintaqalar sanoat, qishloq xo'jaligi, transport, ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohalarida yuqori mehnat unumdorligiga erishish, mavjud tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishda

hududlarga erkin iqtisodiy zonalar maqomini belgilash meva-sabzovot ishlab chiqarishni kengaytirish, to'qimachilik sanoatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

56. Hakimovich, T. M. (2024). KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH. *Miasto Przyszłości*, 55, 1458-1463.
57. Hakimovich, T. M. (2024). Personalni Rag'batlantirish. *Miasto Przyszłości*, 53, 524-531.
58. Hakimovich, T. M. (2024). ZAMONAVIY BOSHQARUV VA RAQAMLASHTIRISH.
59. Hakimovich, T. M. (2024). Xizmat Ko'rsatish Sohasida Aholi Bandligini Oshirishning Nazariy-Metodologik Asoslari. *Miasto Przyszłości*, 54, 987-995.
60. Hakimovich, T. M. (2024). XODIMLARNI BOSHQARISHDA KPI SAMARADORLIGI TAHLILI. *Gospodarka i Innowacje.*, 46, 270-273.
61. Toshov, M. (2024). IQDISODIY NOCHOR KORXONALARNI MOLIYAVIY SOGLOMLASHTIRISHNING MOLIYA-KREDIT MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH. *Modern Science and Research*, 3(6).
62. Toshov, M. (2023). HR BOSHQARMASIDA KPI TIZIMI. *Modern Science and Research*, 2(12), 470-476.
63. Toshov, M. (2024). STRATEGIC MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION. *Modern Science and Research*, 3(2), 461-468.
64. Toshov, M. (2024). PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM. *Modern Science and Research*, 3(2), 603-608.
65. Toshov, M. (2024). MODERN MANAGEMENT AND DIGITALIZATION. *Modern Science and Research*, 3(5), 728-734.
66. Hakimovich, T. M. (2024). THE SYSTEM OF KEY PERFORMANCE INDICATORS AS A TOOL IMPROVEMENTS MANAGEMENT OF THE ORGANIZATION. *Gospodarka i Innowacje.*, 47, 353-358.
67. Hakimovich, T. M. (2024). KORPORATIV KORXONALARDA ISH O'RINLARINI YARATISH VA BANDLIKNI TAMINLASHNING SAMARALI USULLARI.
68. Hakimovich, T. M. (2023). IQTISODIYOTDA MENEJMENTNING AHAMIYATI. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 84-87.
69. Hakimovich, T. M. (2023). TA'LIM TIZIMI BOSHQARUVIDA PEDAGOGIK TAHLIL. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 415-420.
70. Mirzabek, T. (2023). Marketing Kommunikasialari Tizimida Og'r Muloqotlar Xususiyatlari. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(14), 388-391.

71. Rakhimova, L. (2024). THE CONCEPT OF 4P MARKETING. ELEMENTS OF THE MODEL. *Modern Science and Research*, 3(1), 812-816.
72. Lolakhon, R. (2024). APPLICATION OF THE 4P CONCEPT IN TOURISM. *Gospodarka i Innowacje.*, 51, 138-145.
73. Lolaxon, R. (2024). THE ROLE OF MARKETING STRATEGIES IN TOURISM POTENTIAL OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(11), 230-240.
74. Abidovna, A. S. (2024). COMMUNICATION PROCESS MANAGEMENT AS A TOOL TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF MODERN ORGANIZATIONS. *Gospodarka i Innowacje.*, 49, 211-217.
75. Abidovna, A. S. (2023). Special directions of tourism development in Bukhara region: problems and solutions. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 21, 51-55.
76. Supiyevna, B. M. (2024). O'ZBEKISTONDAGI XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH VA AHOLINI ISH BILAN BAND ETISH YO'LLARI. *Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting*, 4(08), 78-84.
77. Supiyevna, B. M. (2024). TIZIMIDA BANK FINANCIAL SERVICE NUMBER: DEVELOPMENT AND OLD TURGAN. *Gospodarka i Innowacje.*, 46, 379-385.
78. Jumayeva, Z. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA UNING AHAMIYATI. *Modern Science and Research*, 3(6).
79. Bustonovna, J. Z. (2024). DEVELOPMENT OF DIGITAL ECONOMY AND ITS PROSPECTS. *Gospodarka i Innowacje.*, 48, 285-291.
80. Bazarova, M. S. (2022). FACTORS THAT ENSURE THE SUCCESSFUL IMPLEMENTATION OF A SYSTEM OF KEY PERFORMANCE INDICATORS IN THE.
81. Xudoynazarovich, S. A. (2024). KADRLAR BOSHQARUVI XUSUSIY OTMLARDA: XUSUSIYATLARI, YONDASHUVLARI VA MUAMMOLARI. *Gospodarka i Innowacje.*, 54, 70-77.
82. Shadiyev, A. (2024). PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEM IN ENTERPRISES AND ORGANIZATIONS. *Modern Science and Research*, 3(8), 10-18.
83. Alisher, S. (2024). ACTUAL PROBLEMS OF DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN. *Gospodarka i Innowacje.*, 46, 366-372.
84. Akbarovna, N. N. (2024). Oliy Ta'lim Muassasalarining Innovatsion Faoliyat Natijalarini Tijoratlashtirish Muammolari Va Ularni Hal Etish Yo 'Llari. *Miasto Przyszłości*, 54, 857-866.
85. Akbarovna, N. N. (2023). MULKCHILIK MUNOSABATLARINING JAMIYATDAGI TUTGAN O'RNI.

86. Naimova, N. (2024). THE COUNTRY'S ECONOMIC POTENTIAL IN DIGITAL ECONOMY AND E-COMMERCE DEVELOPMENT. *Modern Science and Research*, 3(2), 234-239.

87. Akbarovna, N. N. (2023). BULUTLI HISOBLASH TEXNOLOGIYALARINING IQTISODIYOTDA TURGAN ORNI. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 517-520.

88. Qudratova, G. M., & Sodiqova, N. T. (2024). RAQOBAT TUSHUNCHASI, UNING TURLARI VA USULLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(2), 459-463.

89. Sodiqova, N. T., & Qudratova, G. M. (2024). TASHKILOTNING INNOVATION FAOLIYATI SAMARALIGINI BAHOLASH. *STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS*, 1(2), 286-294.

90. Qudratova, G. M. (2024). METHODOLOGY FOR ASSESSING THE COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. *Gospodarka i Innowacje.*, 51, 191-195.

91. Mahmudovna, Q. G. (2024). RAQOBAT STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHDA RAQOBATNI BAHOLASH USULLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI. *Gospodarka i Innowacje.*, 48, 715-720.

92. Otkirovich, N. S. (2024). Yashil Iqtisodiyotda Raqamli Transformatsiya. *Miasto Przyszłości*, 54, 1356-1364.

93. qizi Bobojonova, M. J. (2023). AGROTURIZMNING IQTISODIYOTDA O'RN, SALOHİYATI VA INFRATUZILMASINI YAXSHILASH. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(8), 48-52.

94. Bobojonova, M. J., & Naimova, N. A. (2024). AHOLINING O'ZINI OZI BANDLIGINI TA'MINLASHDA AUTSORSING YANGI SHAKLINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(3), 59-64.

95. Bobojonova, M. J., & Naimova, N. A. (2024). O'ZBEKISTONDA FRILANSERLIK VA AUTSORSERLIKNING RIVOJLANISH DARAJASI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(3), 72-77.

96. Bobojonova, M. J., & Naimova, N. (2024). QISHLOQ XO'JALIGINI KLASSTERLASHNING XORIJIY TAJRIBASI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(3), 65-71.

97. Djurayeva, M. S. (2024). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF A MODERN ENTERPRISE. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(12), 222-227.

98. Sadilloyevna, D. M. (2024). ROLE OF COMMERCIAL BANKS IN THE DEVELOPMENT OF THE MODERN ECONOMIC SYSTEM. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(11), 241-248.

99. Sadullayevna, D. M. (2024). BASICS OF DIGITAL MARKETING. *Gospodarka i Innowacje*, 51, 160-166.
100. кизи Рахмонкулова, Н. О. (2023). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИНИНГ ХУДУДЛАР ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ ЎРНИ. " *Экономика и туризм*" международный научно-инновационной журнал, 6(14).
101. Nafisa, R. (2024). Formation of a Strategy for Sustainable Development of the National Economy. *Miasto Przyszłości*, 54, 764-771.
102. Rakhmonkulova, N. (2024). Prospects for the Development of the Economy of Uzbekistan. *JOURNAL OF INTELLECTUAL PRPERTY AND HUMAN RIGHTS*, 3(10), 37-44.
103. Turayevich, I. A. (2024). Milliy Iqtisodiyotga Xorijiy Investitsiyalarni Jalb Qilishda Soliqlarning O' Rni. *Gospodarka i Innowacje*, 53, 205-213.
104. Aziz, I. (2023). O'zbekistonda xorijiy investitsiyani jalb qilishni soliqlar vositasida rag'batlantirish yo'llari. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 1(5), 191-196.
105. Ibragimov, A. T. (2024). MILLIY IQTISODIYOTGA XORIJIY INVESTITSIYANI JALB QILISHNI SOLIQLAR VOSITASIDA RAG 'BATLANTIRISH. *Gospodarka i Innowacje*, 51, 116-122.
106. Turayevich, I. A. (2024). Iqtisodiyotga Investitsiyalarni Jalb Qilish Va Boshqarishning O 'Ziga Xos Xususiyatlari. *Miasto Przyszłości*, 53, 1231-1237.
107. Azimov, B., Toshev, F., & Raximova, D. TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA.
108. TEMPUS, I. (2016). Towards the ModernisATion of Higher Education InstitutionS in Uzbekistan (MATches). *TEMPUS*, 4, 2007-2013.
109. Azimov, B. F., & Gulomov, O. H. (2017). Organizational structures of innovation support services: inter-organizational cooperation associations. *Инновационное развитие*, (6), 35-37.
110. Akhmedov, Y., Asadov, S., & Azimov, B. (2022, December). Two-sided estimation of linear approximation error second-order hypersurfaces. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2388, No. 1, p. 012124). IOP Publishing.